

Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi

*Institute of Public Administration
Journal of Social Sciences*

Cilt 2, Sayı 2, Yaz/Haziran 2022

İKİ DEVLET BİR MİLLET RUHUNUN TEZAHÜRÜ: AHMED CAVAD VE “ÇIRPINIRDIN KARADENİZ” ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

**The Manifestation of Two States, One Nation Spirit: An Evaluation on
Ahmed Cavad and His Poem “Çırpınırdın Karadeniz”**

Araştırma Makalesi • Research Article

Prof. Dr. Ruhi ERSOY

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Türk Halk Bilimi Bölümü
ersoyruhi@yahoo.com

0000-0001-5622-6509

Geliş Tarihi/Received: 26.03.2022
Kabul Tarihi/Accepted: 16.05.2022

Atıf/Citation

Ersoy, R. (2022). İki Devlet Bir Millet Ruhunun Tezahürü: Ahmed Cavad ve Çırpınırdın Karadeniz Üzerine Bir Değerlendirme. *Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*. (2), 1-26.

Kamu Yönetimi Enstitüsü
Türkiye Kamu Çalışanları Kalkınma ve Dayanışma Vakfı kuruluşudur

Öz

Türk kültür ve medeniyeti tarihî süreç içerisinde geniş bir coğrafyada şekillenmiştir. Bu geniş coğrafya Türklerin sosyal, siyasal, ekonomik ve askerî anlamda önemli değişim ve dönüşüm süreçleri yaşamalarına neden olmuştur. Tarihin belirli dönemlerinde Türklerde karakteristik olarak görülen hareketli yaşam tarzı aynı zamanda sosyo-ekonomik yapının buna bağlı olarak gelişmesini sağlamıştır. Diğer taraftan Türklerin yaşadığı coğrafyalardaki komşu toplumlarla olan ilişkileri zaman zaman çatışmaya da dönüşmüştür. Bu bağlamda 19.-20. yüzyıl aralığına bakıldığında dünyadaki siyasal ve ekonomik sistemlerin de değişmesiyle Türk dünyasında önemli çalkantıların yaşandığı görülmektedir. Batıda Osmanlı Devleti dağılma sürecine girmiş ve önemli toprak kayıplarıyla birlikte Anadolu çevresinde büyük nüfus hareketleri yaşanmıştır. Bu durum Türk dünyasının geri kalanında aydınlar arasında tepkiyle karşılanmıştır. Özellikle Sovyet Rusya'nın işgal ve asimilasyon politikalarıyla sürgünler, askerî ve siyasi müdahaleler Türk dünyasında pek çok soruna yol açmıştır. Bu süreçte fikir adamı, şair, yazar, eğitimci ve bir aksiyoner olarak ortaya çıkan Türk aydınlarından birisi de Ahmed Cavad'dır. Bu makalenin konusunu bir Türk aydını olarak Ahmed Cavad örneğiyle Türkiye ve Azerbaycan arasındaki güçlü bağın tezahürü ve Ahmed Cavad'ın "Çırpınırdın Karadeniz" şiirinin yazılış hikâyesi teşkil etmektedir. Milletlerin zor dönemlerinde sözcülüğünü yapan ve yaşanan zorluktan çıkış yolları arayanlar toplumun öncü aydınlarıdır. Bir öncü aydın örneği olarak Ahmed Cavad hem Osmanlı'ya karşı uygulanan işgal politikalarına hem de Azerbaycan'da yaşanan siyasi baskılara kayıtsız kalmamıştır. Sovyet rejiminin baskı ve sürgünleri Ahmed Cavad'ın aile hayatına da yansımıştır. Kendisinin ölümünden sonra eşi Şükriye Hanım da aynı baskılara maruz kalarak sürgüne gönderilmiştir. Ahmed Cavad komünizm karşıtı faaliyetlerde bulunmuş ve bütün Türklerin bir arada olması gerektiğini savunmuş bir aydındır. Cavad, Azerbaycan edebiyatının önde gelen millî romantik şair ve yazarlarından birisidir. 1. Dünya Savaşının başladığı 1914 yılının Aralık ayında "iki devlet bir millet" ruhunun tezahürü olan "Çırpınırdın Karadeniz!" şiirini yazmıştır. Bu şiir bir edebiyat metni olmanın çok ötesinde bir Türk aydınının milliyet duyarlılığını

ortaya koymaktadır. Şiirin daha sonra bestelenmesiyle birlikte bütün Türk dünyasında bir bayrak haline gelmesi aynı duyarlılığın yansımasıdır. Bu açıdan bakıldığında bir aydının kalemi bir milletin serencamının ifadesi olduğu görülmektedir. “Çırpınırdın Karadeniz!”, 21. yüzyılda da aynı millî ruhun diri kalmasını sağlayarak genç kuşaklara sirayet etmeye devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Cavad, Türkiye, Azerbaycan, Çırpınırdın Karadeniz, millî kimlik.

Abstract

Turkish culture and civilization has been shaped in a wide geography in the historical process. This wide geography has caused Turks to experience significant change and transformation processes in social, political, economic and military terms. The active lifestyle, which is characteristic of Turks in certain periods of history, also provided the development of the socio-economic structure accordingly. On the other hand, the relations of the Turks with the neighboring societies in the geographies they live in have also turned into conflicts from time to time. 19-20 in this context. When we look at the interval of the 19th century, it is seen that there are significant turbulences in the Turkish world with the change in the political and economic systems in the world. In the West, the Ottoman Empire entered the process of disintegration and there were large population movements around Anatolia with significant land losses. This situation was met with a reaction among the intellectuals in the rest of the Turkish world. Especially Soviet Russia's occupation and assimilation policies, exiles, military and political interventions have caused many problems in the Turkish world. Ahmed Cavad is one of the Turkish intellectuals who emerged as an intellectual, poet, writer, educator and actioner in this process. The subject of this article is the manifestation of the strong bond between Turkey and Azerbaijan with the example of Ahmed Cavad as a Turkish intellectual, and the story of the writing of Ahmed Cavad's poem “Çırpınırdın Karadeniz”. Those who act as the spokesperson of the nations in difficult times and seek ways to get out of the difficulties are the leading intellectuals of the society. As a pioneering

intellectual example, Ahmed Cavad was not indifferent to both the occupation policies against the Ottoman Empire and the political pressures in Azerbaijan. The pressures and exiles of the Soviet regime were also reflected in Ahmed Cavad's family life. After his death, his wife Şükriye Hanım was also exiled by being subjected to the same pressures. Ahmed Cavad is an intellectual who has been involved in anti-communist activities and advocated that all Turks should be together. Cavad is one of the leading national romantic poets and writers of Azerbaijani literature. In the years when the First World War continued, he wrote the poem "Çırpınırdın Karadeniz", which is the manifestation of the spirit of "two states, one nation". This poem, beyond being a literary text, reveals the nationality sensitivity of a Turkish intellectual. The fact that the poem became a flag in the whole Turkish world after it was composed is a reflection of the same sensitivity. From this point of view, it is seen that the pen of an intellectual is the expression of the serencam of a nation. "Çırpınırdın Karadeniz" continues to spread to younger generations by keeping the same national spirit alive in the 21st century.

Key Words: Ahmed Cavad, Turkey, Azerbaijan, Çırpınırdın Karadeniz, national identity.

1. 19. ve 20. Yüzyıllarda Türk Dünyasının Genel Durumu

Türk kültür ve medeniyeti yazı öncesi dönemi de içeren geniş bir tarihsel yapı ve coğrafya üzerinde şekillenmiştir. Yazılı metinler dikkate alınarak düşünüldüğünde Türklerin son 2000-2500 yıllık tarihî seyir içerisinde farklı coğrafyalarda siyasi, askerî, kültürel ve ekonomik alanlarda varlık gösterdiği görülür. Bu hareketlenmelerin motivasyon kaynağını "Türk cihan hâkimiyeti" (Kafesoğlu, 1997; Turan, 2021) mefkuresi olarak tespit etmek yerinde olacaktır. Türklerin İslam dinini kabulüyle birlikte Oğuz Kağan'dan bu yana devam eden "daha deniz daha müren (nehir), güneş tuğ, gök çadırımız olsun" anlayışı, kalıcı olarak batıya yönelmelerini sağlamıştır. Böylece Anadolu ve çevresi Batı Türklüğünün tarihî, kültürel ve siyasal varlık ve nüfuz alanlarından birisi haline gelmiştir. Türklerin batıya olan göç ve yerleşim sürecinde bugünkü Afganistan'ın Herat bölgesi önemli çıkış

noktalarından birisi olmuştur. Yine bugün “Güney Azerbaycan” adıyla ifade edilen İran’ın içerisindeki Azerbaycan, Hazar Denizi havzası ve yukarıda Türkmenistan coğrafyasını merkez alan olarak kabul eden Türkler, Kafkaslardan ve Ortadoğu’da Halep ve Suriye üzerinden olmak üzere iki ana koldan Anadolu’ya doğru hareket etmişlerdir. Sultan Alparslan’ın Romen Diyojen ile mücadelesi 1071 Malazgirt Zaferi’yle sonuçlanmış ve Anadolu’nun kapıları Müslüman Türklere tam anlamıyla açılmıştır.

Türklerin göç ve yerleşim faaliyetleriyle birlikte Hazar Denizinin kuzey ve güneyinden ilerleyen nüfus hareketleri, Batı Türklüğü olarak ifade edilen yapının oluşmasını sağlamıştır. Ağırıklı kısmını Oğuz boylarının oluşturduğu saha içerisinde Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı devletleriyle bugün Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur. Tarihsel süreç içerisinde Türk devletlerinin Avrupa’yla olan coğrafi yakınlığı, Avrupa’daki siyasal, ekonomik ve kültürel değişimlerden etkilenmelerine yol açmıştır. Bu bağlamda Batı’da reform ve rönesans hareketleri ve Fransız İhtilali’yle başlayan dönüşüm süreçleri özellikle Osmanlı Devlet ve siyaset hayatına da yansımıştır. Bir adım sonra yine Batı’da ortaya çıkan Sanayi Devrimi, 15. yy.’dan itibaren coğrafi keşiflerle başlayan sömürgecilik hareketlerinin yönünü doğuya çevirmiştir. Böylece Batı, Doğu’yu hem bir hammadde kaynağı hem de sevk ve idare edeceği bir nüfuz alanı olarak görmeye başlamıştır (bkz. Ortaylı, 2017; Said, 2020).

Batı’nın, Osmanlı coğrafyası ve Türk dünyasının geri kalanına karşı ortaya koyduğu sömürgeci tutum, 19.-20. yüzyıllarda Rusya’nın da benzer bir yola girmesine neden olmuştur. Rusya, Batı’ya karşı kendi varlığını ve kaynaklarını kaptırmamak için bir tez geliştirmiştir. Bu nedenle Marksizm ve komünizm temeline dayanan bir ideolojiyi devlet politikası haline getirmiş, devlet politikası haline getirdiği bu ideolojik sınırın kapsamında yaşayan Türkleri de bu yönde şekillendirmeye çalışmıştır. Bu nedenle Türk dünyası devletlerinin birbirini tanımaması için boy adları ön plana çıkartılmış ve her birine farklı alfabeler dayatılmıştır. Yine bu amaçla aynı milletin mensuplarına farklı kimlik propagandaları yapılmıştır (bkz. Buran, 2010).

Rusya'nın batıdan sıkıştırması karşısında Çin de Türk dünyasını benzer ideolojik araçlarla doğudan sıkıştırmıştır. Diğer taraftan Türk dünyasının çeşitli yerlerinde Türk aydınları söz konusu parçalanma ve ayrışmalar karşısında birtakım bilinçlendirme faaliyetlerine girişmişlerdir. Milliyet duygusunun hızla geliştiği bu dönemde, İstanbul bir merkez olarak görülmüş ve Osmanlı devlet bürokrasisi ve aydınıyla Türk dünyasının çeşitli yerlerinden gelen aydınlar arasında ilişkiler gelişmiştir. Osmanlı Devletinin kendi içerisindeki yenileşme hareketleri ve “Osmanlıcılık, İslamcılık” ve “Türkçülük” (Akçura, 1976: 19) gibi fikir hareketlerinin tartışıldığı süreçte Türk dünyasından gelen aydınlar, Türkçülük fikrinin zemin kazanmasına katkıda bulunmuştur. Bu çerçevede Atatürk'ün Cumhuriyet ilanı sonrası Türkiyat Enstitüsü 1924 yılında kurulmuş ve iki yıl sonra da Bakü'de 1. Türkoloji Kurultayı toplanmıştır. Bu toplantının altyapısı ise İsmail Gaspıralı'nın “dilde, fikirde, işte birlik” düşüncesiyle, Yusuf Akçura, Zeki Velidi Togan ve diğer Türk dünyası aydınlarının ülkü birliği sayesinde oluşturulmuştur. Toplantı, Türk birliği temellerinin atılması bakımından önemli kararları beraberinde getirmiş ve Latin alfabesi esasında birleştirilmiş yeni Türk alfabesinin kabul edilmesi yönünde karar alınmıştır.

Bu toplantıya yüz otuz bir üye katılım sağlamıştır. Sovyetlerde 1936'dan sonra bu kurultay tutanakları gizli belge olarak görülmüş ve alınan kararlar “Anti-Sovyet düşünceler” olarak kabul edilmiştir. Sovyet yönetimi, Kurultay delegelerini halk düşmanı olarak görmüştür. Bu nedenle Bakü Kurultayı hakkında araştırma yapmak, hatta ondan söz etmek yasaklanmıştır. Kurultay'a katılanların akıbeti ise uzun süre karanlıkta kalmıştır. Bunların içinde bilimsel araştırmalarının, çalışmalarının düşüncelerinin ve ideallerinin bedelini canlarıyla ödeyen bilim adamları da bulunmaktadır.¹ Türk dilinin birliğini savunan ve Kiril alfabesine karşı çıkan aydınlar “sistem karşıtı, halk düşmanı ve Pan-Türkist” olarak suçlanmış ve büyük bir bölümü 1937-1938 Repressiya (Stalin yönetiminin özel ve baskıcı yönetim anlayışını ifade eden terim) sürecinde kurşunlanarak öldürülmüşlerdir (Buran, 2010: 333).

¹ <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=2574> (Erişim Tarihi: 18.04.2022)

2. Ahmed Cevad Ahundzade'nin Hayatı ve Aksiyonerliği

Ahmed Cavad Ahundzade, Rusya'nın uyguladığı asimilasyon politikaları karşısında çalışmalarının, düşüncelerinin ve ideallerinin bedelini canıyla ödeyen pek çok vatansever aydından birisidir. Cavad, 5 Mayıs 1892 tarihinde Gence'nin Şemkir ilçesinin Seyfeli köyünde Yahşı Beyim Hanım ve dönemin tanınan maneviyat büyüklerinden, eğitimci İmam Muhammed Ali Bey'in çocukları olarak dünyaya gelmiştir. Ahmed Cavad'ın ailesi Güney Azerbaycan göçmeni olup dedesi sebebiyle “Ahund-zade” soyadı ile anılır. Ahund; hocalar-âlimler, anlamına gelmektedir. Küçük yaşta önemli eğitimler alan, medresenin kabiliyetli öğrencilerinden biri olan Ahmed Cavad, Arap, Fars ve Rus dillerini öğrenir. Yabancı diller dışında, tarih ve edebiyatla ilgilenir. O, şiirlerini medresede eğitim gördüğü yıllarda yazar. Hocası ve edebiyat tarihçisi olan Abdullah Sur'un tavsiyelerini alır (Tan, 2012: 71).

Altı yaşında babasını kaybeden Ahmed Cavad'ı annesi Yahşı Beyim Hanım, kardeşlerinin yanına götürür. Ahmed Cavad bu taşınma sürecini Gence'de 9 Eylül 1908'de şu satırlarla kaleme almıştır;

1906 yılında

Geldim Gence'ye AT yılında.

Kalktım Dilbozun terkine ben,

Geçtim düzlerden, boz çöllerden;

Kotazlı atı sürdüm de, geldim,

Gence'ye gönül verdim de, geldim!

Okumaktı ancak dileyim,

Şemkir'de kalmıştı yüreğim.

Anam da benle göçtü geldi,

Ne ben uyudum, ne o dinlendi.

Zerrabı'da kaldık ilk günden,

Sahibi gitmişti öğünden.

Sanki gelmiştik evimize,

Dokunan dolaşan yoktu bize.

Anam çalışıyor, ben okuyordum,

O, halı, ben şiir dokuyordum.

Günümüz geçerdi akli, karalı,

O, eşinden, ben atamdan yaralı.

Yadımdan hiç çıkmaz, o geldiğim gün,

Başlandı tarihi benim ömrümün!..

Ahmed Cavad, eğitimine burada devam eder. 1912 yılında eğitimi biter. Bu zamandan sonra, iyi bir eğitim almış ve aile terbiyesi görmüş Cavad, milli meselelerle ilgilenmeye başlar ve bu süreç hayatının sonuna kadar devam eder. O eğitim sürecinin içerisinde dünyayı takip etme imkânı ne kadar bulmuşsa, o kadar meselelerin farkındadır. Zira 1912’de Balkan Harbi çıktığında Ahmed Cavad, “Bu milletin bir parçasıyım, harp çıktığı için oraya yardıma gideceğim.” diyerek gönüllüler ordusuyla beraber, Balkan Harbi’nde Türk ordusuna katılarak mücadele vermiştir. Bu mücadeleden sonra, tavsiye üzerine eğitim yapmak için bir müddet İstanbul’da kalmak istemesine rağmen geri dönmüştür ve mücadelesine kaldığı yerden devam etmiştir. Bu yaşananlardan Ahmed Cavad’ın yardım edeceği bir husus olduğunda desteğini esirgemeyip faaliyete geçtiği görülmektedir.

1914-1918 tarihleri arasında Osmanlı Devleti ve çevresinde muharebeler dönemi yaşanmaktadır. 1917’ye gelindiğinde Rusya’da Bolşevik İhtilali gerçekleşir. Bolşevik İhtilali, Sovyet komünist blokunun içerisinde bir ekoldür. Bolşevikler daha radikal olmak istemektedirler. Daha önceki komünistler kısmen ılımlıdır. Radikal olan Bolşevikler, ihtilal yaparak yönetime el koyarlar. Rusya’da Bolşevik İhtilali’nin hareketliliği kendi içlerinde çatışmalar oluşturur. Bu çatışmaların yaşandığı sırada Ahmed

Cavad gibi ziyâlılar, Mehmet Emin Resulzade gibi büyük devlet adamları, o bölgede bulunan aydınlar bir araya gelerek bağımsız bir cumhuriyet kurma fikrini ortaya atarlar. O dönemde dünyanın genel gidişatı da herkesin kendi devletini kurmasına doğru gitmektedir. Bu fikirlerle birlikte aynı süreçte 1. Azerbaycan Bağımsız Cumhuriyeti 28 Mayıs 1918 tarihinde ilan edilir. Bu yeni devletin kuruluş sürecinden haberdar olan Bolşevikler, Azerbaycan Türklerine karşı Ermenilerle anlaşarak onları adeta bir soykırıma tabi tutarlar. O dönemde Osmanlı, Çanakkale Harbi’ni yaşamaktadır. Bu harpte askerî nazır Enver Paşa, Azerbaycan’daki soykırımı durdurmak, mücadeleye destek vermek için Kafkas İslam Orduları adı altında bir ordu kurar. Kafkas İslam Ordusunun başına da kardeşi Nuri Paşa’yı komutan olarak görevlendirir. Nuri Paşa ve Kafkas İslam Ordusu yönünü Azerbaycan’a döndüğünde Gence’den Bakü’ye heyecan başlar. Ahmed Cavad başta olmak üzere tüm Azerbaycan, “Selam Türk’ün Bayrağına” heyecanıyla coşku seli oluşturarak umutla bir araya gelir. Oradaki katliamın durdurulması ve Azerbaycan Türklüğüyle olan tarihî bağlarına karşı Osmanlı’nın sorumluluğunu yerine getirmesi, sarsılmaz bir kardeşliğin yakın dönemdeki temelini atar. Azerbaycan Türklüğü ile Anadolu Türklerini birbirine yakınlaştırır. O sırada Kafkas İslam Ordusu adına 1919’da orada şehit olan askerler için anıt yapılması fikri ortaya atılır. I. Dünya Savaşı’nda Kafkas cephesinde zarar gören halka yardım etme faaliyetlerini yürüten Cemiyet-i Hayriyye-i İslâmiyye’nin baş mensubu olan Ahmed Cavad, cemiyetin yardımlarını toplamak amacıyla, Batum’da Süleyman Efendi’nin evine ziyarete gider. O ziyarete kapıyı açan hanımefendi Şükriye Hanım, Ahmed Cavad’ın bugüne açılan kapısını da açar aynı zamanda. Şükriye Hanım ile orada karşılaşan Ahmed Cavad, Süleyman Becanidze (Becanoğlu) Efendi’den yardımıyla birlikte kızını da istemek durumunda kalır. Süleyman Efendi saygın, âlim ve eşraftan nüfuzlu bir insandır. Süleyman Efendi Hayriye Cemiyeti’ne çok büyük yardımlar yapar ama bir bey soyu, töreli bir aile olduğu için bu tür tutum davranışlar ona ilk etapta sıcak gelmez. Şükriye Hanım, Ahmed Cavad’la beraber gidip hayatını birleştirir (Tan, 2012).

Bir müddet sonra Ahmed Cavad’ın verdiği millî mücadele ve şahsiyeti Süleyman Efendi’nin ailesi tarafından görüldüğünde ona her açıdan destek

veren, aralarında onu evladı gören bir ilişki tesis edilir. Bu sürecin içerisinde Şükriye Hanım ile Ahmed Cavad'ın evlilikleri yirmi bir yıl sürer. Sonrasında kara günler yeniden gelir. 1920'lerde Ahmed Cavad ile ilgili Azerbaycan'ın atanmış yeni Komünist Partisi üyesi başkanı onu göz önünde tutsun diye, Bakü'de devlet kurumlarında eğitimci olarak görevlendirir. Ancak asıl amaç tabii ki Ahmed Cavad'ı takip etmektir. Ahmed Cavad, Sovyetlere ve komünizme karşı olduğu, kurulan cumhuriyetin milletvekili olduğu, dava adamı olduğu için sembollerle de olsa yazdığı şiirlerle davasını mücadelesini devam ettirmiştir.²

Ahmed Cavad, bağımsızlık ve özgürlük aşkını Türk millî ruhunda bütünleştirerek en iyi şekilde ifade eden Azerbaycan millî romantik edebiyatının tartışmasız şiirdeki en güçlü temsilcilerindendir ("*Azerbaycan Millî Marşı, Münacaat, Bismillah, Türk Ordusuna, Azerbaycan Türk Ordu Marşı, Bir Bilen Yok ki, Neden Yarandı, Sen Ağlama, Ben Bulmuşam*" ve diğerleri bu eserlerin bilinen örneklerindendir.) O, yenileşme hareketlerinin içerisinde yer almaktadır. Cavad'ı diğer şair ve yazarlardan farklı kılan, Azerbaycan istiklaline ve 28 Mayıs 1918'de Azerbaycan'da devlet kuran millî ruhun duygularına tercüman olmasıdır. M. Emin Resulzade önderliğinde Azerbaycan Cumhuriyetinin kurucuları arasında yer alan ve Anadolu

² Azerbaycan Bayrağı'na adlı şiirde geçen:

Giderken Turan'a çıktın karşıma, Gölgen devlet kuşu. konu başıma!
İzin ver gözümde coşan yaşıma, Dinletsin derdini aha, bayrağım!
Yarılmış korkudan pembe dudaklar, Aşıklar ah çeker, derdinden ağlar.
Bak neler söylüyor, tarlalar, dağlar.... Kardaş sesi duydum, imdada geldim!
Bir yerde ki, zalim bayrağı sanca, Gözyaşı dökülür o yerde bunca;
Bu yerde ağlayım, bırak doyunca, Garib sesi duydum, imdada geldim (Güzel, 2005: 81)
mısraları,

Özgürlük ve Bağımsızlık adlı şiirde geçen:

Bana dinme, sus diyorsun, ne vahtacan susacağım,
Buhranların, hicranların, mahbesinde kalacağım.
Niye susum, konuşmayım, insanlıkta payım var
Benim ana vatanımdır, talan olan bu diyar.
Ben bir Türk evladım, derin aklım zekâm var!
Ne vahtacan çiyimizde gezecektir yağılar?
Ne kadar ki, hakimlik var, mahkumluk var,
Ben varam, Zülme karşı isyankarım, ezilsemde susmaram (Güzel, 2005:99-100). mısraları
Ahmed Cavad'ın davasını her fırsatta vurguladığının kanıtı olarak değerlendirilebilir.

Türkleriyle Azerbaycan Türklerini sade, ortak edebî bir Türkçe etrafında birleştirmeye çalışan Açık Söz gazetesinin açtığı yeni yola mensup ve bu vasıta ile Türkiye’deki Millî Edebiyat cereyanının tesiri altında bulunan Ahmed Cavad, 1914-1918 yılları arasında Kafkasya ve Azerbaycan ve Türkiye’deki hareketlenmelerden haberdardır. Millî duyguları yoğun yaşayan şair her gelişmeden etkilenir ve bunları şiirine yansır. Bu bakımdan Ahmed Cavad’ı okumak bir anlamda Azerbaycan Türk’ünün bu yıllardaki ümitlerini, millî heyecanlarını, duygularını tanımak ve öğrenmek demektir. Onun şiirlerinde sadece ülkesinin değil, kendi kaderini de adım adım izlemek mümkündür. Yine onun şiirlerinde kendini var eden idealleri talihin acı bir oyunuyla reddetmek zorunda kalışını ve bu sırada duyduğu ruhi sancılara şahit olup, feryatlarını işitmek de mümkündür (Yıldırım, 181: 2021). İngiliz adlı şiirinde Ahmed Cavad duygularını şöyle ifade etmiştir:

*Damağında Çanakkale acısı,
Sen misin Türk ellerinin yağızı?
İslam dünyasının ölüm çalgısı,
Ölüm niyetiyle yakan İngiliz!*

*Sarıp Hindistan’a cansız kolunu,
Geldin kapamağa Turan yolu.
Aldatıp her yerde Allah kulunu,
İnsanları ucuz satan İngiliz!*

*Bak yine karşımda göğsümü açtım,
Bakü dağlarında al bayrak saçtım.
Sen meydan okudun, geldim, ulaştım,
Mert değil meydandan kaçan, İngiliz!*

*Sen kapat her yolu, süngüm tez açar,
Üç ayda gelenler üç günde kaçar.
Zannetme kurşunum havalı uçar,
Türk'tür bu kurşunu atan, İngiliz!*

*O hain gözünü diktiğin eller,
Benim nişanlımdır, türküler söyler...
Göz dikme tahtıma, bak elim titrer,
Düşecek tahtına talan, İngiliz!*

(Güzel, 2005: 52-53).

Gittiği yeri etkileyen, her haliyle liderlik vasfı olan bu insanı yargılamak ve ortadan kaldırma konusunda kararlar alınmıştır. Bu kapsamda 4 Haziran 1937'de Hüseyin Cavid, Mikail Müşfik ve Ahmed Cavad Sovyet gizli polis teşkilatı NKVD tarafından bir gecede götürülmüştür. 4 Haziran 1937'de başlayan sorgular, 25 Eylül 1937'de bitmiş, 15 Ekim 1937'de yalnız on beş dakika süren yargılamadan sonra idamına karar verilmiştir (Ali'den Akt. Güzel, 2005: 27).

Sovyet yöneticileri tarafından ileri sürülen keyfi ve kanun dışı “ulu halk” anlayışı, sınıflar ve halklar arasındaki mücadelenin şiddetlenmesine neden olmuştur. Devletin uyguladığı baskı ve sindirme politikası, 1937/1938 yıllarına kadar bir hazırlık görünümünde iken, bu yıllardan sonra, Rusya Dış Komisyonu, Devlet Siyasi İdaresi-Birleştirilmiş Baş Siyasi İdare, İçişleri Halk Komiserliği İdaresi, Devlet Güvenlik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı gibi göç ve ceza organları oluşturularak geniş kapsamlı ve sistemli uygulamalar başlatılmıştır. Bu faaliyetlerin devamında, yöneticiler, “düşman halk” olarak gördüklerini “devlet aleyhine ajanlık yapanlar”, Trotskiy taraftarları, ihtilal karşıtları, milliyetçiler biçiminde suçlayarak hapse atmış, sürgüne ve çalışma kamplarına göndermiş ya da kurşuna dizilmelerine karar vermiştir (Buran, 2010: 63).

Stalin’i yüceltip tek tip bir vatandaş profili oluşturmaya çalışan Sovyetler için, kendinden olmayan insanların hangi dinden, hangi meslekten olduğunun bir önemi bulunmamaktadır. Bu dönemde oluşturulan üçlü kurullar her 15-20 dakikada bir ölüm kararı vermiş ve günün 24 saatinde aydınlar kurşunlanarak öldürülmüşlerdir (Buran, 2010: 64). Bu nedenle Ahmed Cavad’ın mücadele adamı kişiliğini ortadan kaldırdığında Türklüğün ortadan kaldıracağını zannedenler, Ahmed Cavad’ı büyük işkencelere maruz bırakırlar. Ahmed Cavad’ın suçlandığı konular, Müsavat Partisi’nin üyesi olmak, Azerbaycan devletini yeniden kurma arzusunda olmak, Bolşevizm’e, komünizme ve Rusya’ya karşı çıkmaktır. Bunlarla birlikte Pan-Türkist bir harekete girişerek başka yerlerdeki Türkleri de canlandırma isteği suçları arasındadır. Bu iddiaları temellendiren ise “Göy Göl” şiiridir.

*Dumanlı dağların yeşil koynunda,
Bulmuş güzellikte kemali, göy göl.
Yeşil gerdanlığı güzel boynunda,
Aks etmiş dağların cemali, göy göl.*

*Yayılmış şöhretin şarka, şimale,
Şairler hayrandır sendeki hâle.
Dumanlı dağlara gelen suale,
Bir cevap almamış soralı, göy göl.*

*Bulunmaz dünyada benzerin belki,
Zevvarın olmuştur bir büyük ülke,
Olsaydı gönlümde bir yeşil gölge,
Düşseydi sinene yaralı, göy göl.*

*Senin güzelliğın gelmez ki, saya
Koynunda yer vardır yıldıza, aya,
Oldun sen onlara mihriban daye,
Felek busatını kuralı, göy göl.*

*Kesin eyş-nuşı, gelenler susun,
Dumandan yorganı, döseğı yosun,
Bir yorgun peri var biraz uyusun,
Uyusun dağların maralı, göy göl.*

*Zümrüt gözlerini görsünler diye,
Çamlar boy atmıştır, uzanmış göğge,
Geçmiştir onlara gazabın niye?
Düşmüşlerdir senden uzağa göy göl.*

*Dolanır başında, gökte bulutlar,
Bezenmiş aşkınla çiçekler, otlar.
Öper yanağından kurbanlar otlar,
Ayrılık gönlünü kiralı, göy göl!*

*Bir sözün var mıdır esen yellere,
Sipariş vermeğe uzak ellere...
Yayılmış şöhretin bütün ellere,
Olursa olsun goy nerele, göy göl!*

(Güzel, 2005: 57-58)

Pek çok kişi bu şiiri incelemiş, buradaki metaforların Azerbaycan bayrağını temsil ettiğini, bu şiirin göle değil Azerbaycan bayrağına yazıldığını belirtmiştir. Bu sebeple Ahmed Cavad’ı yazarlar birliğinden ihraç ederler. Yazarlar birliğinden ihraç gerekçesi bu olduğu için onun idamına giden süreci başlatırlar. Stalin rejiminin insanlık dışı uygulamalarından biri de tutuklanan insanların ailelerinden ayrılması ve geri kalan aile fertlerinin de dağıtılmasıdır. Suçlu sayılan kişilerin aile fertleri birbirinden ayrılır, çeşitli yerlere sürülür ve perişan bir vaziyette yaşamak zorunda bırakılırlar. Bazen bu ayrılık yirmi otuz yıl sürer. Bazen de hiçbir zaman görüşme sağlanamaz (Buran, 2010: 115). Bu ceza pek çok kişiye verilmiştir. Bu aydınlardan birisi de Sultan Galiyev’dir. Sultan Galiyev, Stalin’in emriyle ve eski bir kent soylusu olarak damgalanarak, Troçkist, karşı-devrimci, burjuva milliyetçisi ve Pan-Turanist suçlamalarıyla tutuklanır. Moskova’da yargılanır. On yıl zorunlu çalışma kampı cezasına çarptırılır. 1939’da serbest bırakıldığı söylense de B. F. Sultanbekov ve F. Muhammedyarov’un müşterek makalelerinde onun 28 Temmuz 1931 tarihinde Ahmed Cavad gibi kurşuna dizilerek idama mahkûm edildiği görülür. Onun da ailesi Ahmed Cavad’ın ailesi gibi düşman bir ailenin çektiği bütün acıyı çekmiştir (Kaymak, 1993: 26-28).

Ahmed Cavad da aynı aşamalardan geçmiştir. İnfaz kararı aşamasında Komünist Partisi’nin üyelerinden M. Bağirov, Şükriye Hanım’ı savcılığa çağırır. Savcılıkta ona “vatana ihanet”le suçlanmanın idamla sonuçlanacağını, idam edilen kişinin ailesinin de sürgüne gönderileceği bildirilir. M. Bağirov, Şükriye Hanım’a eşini boşarsa dört çocuğuyla birlikte sürgüne gönderilmeyeceklerini bildirir. Şükriye Hanım, bu teklifi kesin bir dille reddeder. Ahmed Cavad katledildikten sonra Şükriye Hanım Kazakistan’a kampa gönderilmiş ve orada sekiz buçuk yıl kalmıştır. Ahmed Cavad ve Şükriye Hanım’ın dört çocuğundan üçü ıslah evlerine gönderilmiş, henüz iki yaşında olan en küçük oğlu Yılmaz Ahundzade ise Şükriye Hanım’la birlikte üç aya yakın ceza evinde tutulduktan sonra ıslahevlerinin idaresinde olan bir yetimhaneye verilmiştir. Şükriye Hanım evlatlarına ancak sekiz buçuk yıllık esaret süresi ardından kavuşabilmiştir. Ahmed Cavad’ın yok edilmek istenen nesli, saygı duyulmayan aşkı, kendi içerisinde

filizlenmiş; bugün onların torunları Azerbaycan’da nesil olarak yaşamakta, fikirleri ise hâlâ güncelliğini korumaktadır. Resmi kaynaklar Ahmed Cavad’ın 1937 tarihinde Bakü’de bir vatan haini olarak kurşuna dizilerek idam edildiğini yazsa da, bazı kaynaklar Şükriye Hanım’ın da teyidiyle onun Bakü’de bulunan Bayıl zindanlarında dövülerek öldürüldüğünü belirtir.³

3. “Çırpınırdın Karadeniz” Şiirinin Yazılışı ve Bestelenmesi Hikâyesi

Ahmed Cavad mücadelesine devam ederken, yıl 1914’ü göstermektedir. 1. Dünya Savaşı başlamıştır. Ahmed Cavad yurduna döndüğünde, kopan fırtınayla birlikte yoğun duygular hisseder. Bu yoğun duygular “Çırpınırdın Karadeniz” gibi millî duyguları diri tutan, “iki devlet bir millet” fikrini etkili şekilde yansıtan bir eserin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ahmed Cavad’ın “Çırpınırdın Karadeniz” şiirini yazmasına dair birkaç rivayet vardır. Bu rivayetlerin ilki 1918 yılında Nuri Paşa komutasında Türk askerinin Bakü’ye gelip Azerbaycan halkının yardımına koşması ve bu durumun onda yarattığı heyecan ve sevgi ile meydana geldiği yönündedir (Güzel, 2015: 13). Başka bir rivayette ise Ahmed Cavad’ın “Çırpınırdın Karadeniz” şiirini Batum’da yazdığı anlatılmaktadır. Ahmed Cavad’ın toplumdaki yeri ve Türkler tarafından önemi göz önünde bulundurulduğunda onun etrafında muhtelif anlatmaların olması doğaldır. Gerçekte ise “Çırpınırdın Karadeniz” şiirini 1914 yılının 4 Aralık tarihinde Karadeniz’de Hamidiye kruvazörünün Sivastopol açıklarında Rus savaş gemisi Kazbek’i batırması haberinden ilham alarak Gence’de yazmıştır.⁴

“Hamidiye” o Türk kanı!

Heç vaht bitmez onun şanı!

“Kazbek” olsun ilk kurbanı,

Heyran Türk’ün Bayrağına!

³ <https://ahmedcavad.tr.gg/Hayat%26%23305%3B.htm> (Erişim Tarihi: 18.04.2022)

⁴ <https://www.netyazi.com/cirpinirdi-karadeniz/> (Erişim Tarihi: 18.04.2022)

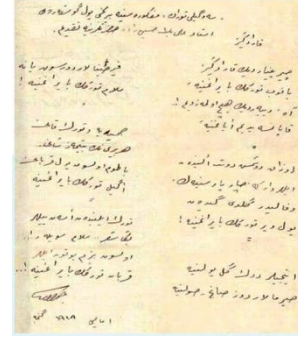
İlkin 1914’te yazılmış olmasına rağmen, yukardaki rivayete de esas teşkil eden olay ise, Ahmed Cavad’ın 1918’de Kafkas İslam Ordusu’nun Azerbaycan’a yardım için harekete geçtiğini öğrendiğinde coşan millî duyguları ile dostu Ali Turan Hüseyinzade’ye yazdığı mektubunda dönemin ruhunu ve siyasi iklimini de aksettirecek şekilde şiiri yeniden kaleme almasıydı. Bu kez (1 Mayıs 1918’de) “Çırpınırdın Karadeniz!” şiirinin üçüncü kıtasını şu şekilde değiştirmiştir;

“Hamidiye” ve Türk kanı!

Her birinin bitmez onların şanı!

Batum olsun yol kurbanı,

Eğil Türk’ün Bayrağına!

“Çırpınırdın Karadeniz”in bestelendiği tarih kuvvetle muhtemel 8 Eylül 1922 akşamıdır. Çünkü bir hatırıatta şöyle bir bilgi geçmektedir: Üzeyir Bey, bir kitaba uzandı. Arap harfleriyle basılmış bu antoloji Ahmed Cavad’ın kitabıydı. Sayfalarından birini okumaya başladı. Okuduğu “Çırpınırdın Karadeniz” şiiriydi. Sonra piyanonun üstündeki resme baktı. Taşbasması resim Türkiye’den gönderilmişti. Hamidiye’nin resmiydi. Odada bulunanlar merak etmişlerdi. Herkes ayağa kalkmış piyanonun üstündeki resme bakmaya başlamışlardı. Üzeyir Bey konuklara “Bugün 8 Eylül” dedi. “Türk Ordusu bir aydan fazladır harp ediyor. Ordularımız İzmir’e yaklaştı diye yazıyor gazeteler.” Üzeyir Bey ayaktayken piyanonun tuşlarına bastı. Bir segâh nağme üstünde parmaklarını dolaştırdı. Gözünü Hamidiye’den ayırmadan tuşlarda parmaklarını gezdirmeye devam ettirdi. Yüreğinden gelen coşkuyla Ahmed Cavad’ın mısralarını söylüyor nağmesini çalmaya başlıyordu. İlerleyen saatlerde 9 Eylül sabahına gelindiğinde karşı evin önündeki meydana bir hareketlenme yaşandı. Topluluk gittikçe kalabalıklaşıyor ve evin önüne doğru geliyordu. Halk bağıyor ”Gözümüz aydıınnnn!” evde bulunanlar telaşlanmıştı. “Ne oldu? Niye bağıyorsunuz sabahın bu

saatinde?” Kalabalık, hep bir ağızdan haykırdı. “Telgraf geldi, ordumuz galebe çaldı! Türk Süvarileri, İzmir’e girmiş, Yunan askeri kaçıyor! Onlar kovalıyorlar!”.⁵

Ahmed Cavad’ın İstanbul işgal altına düştüğünde aynı samimi duygularla İstanbul için de şiirler yazdığı görülür.

*Ben sevdiğim mermer sineli yârim,
Diyorlar koynunda yabancı el var!
Bakıp uzaklara, uzak yollara,
Ağlıyormuş mavi gözler akşamlar
Ah, ey solgun yüzlü, dalgın İstanbul!
Mavi gözlerin pek baygın İstanbul!*

*Benim sevdiğim kız dünya güzeli,
Ona bu dünyada eş yaranmamış,
Diyorlar, gönlünü felek bozal,
Sürmeli telleri hiç taranmamış!
Ah, ey solgun yüzlü, dalgın İstanbul!*

⁵ Nicat Guliyev, Ahmed Cavad’ın varis torunu ile evli olup aile adına Ahmed Cavad’ın manevi mirasının takipçisidir. Ayrıca 25 seneyi aşkın bir süredir Cavad’a ait şiirlerin de beste çalışmaları ile yakından ilgilenmektedir. Azerbaycan Türkiye kader birliğine Ahmed Cavad ruhu ile katkı vermeye çalışmakta olan Sn. Nicat Guliyev muhtelif kaynaklardan edindiği bilgiler ile ilk bestenin metinde anlattığımız şekliyle olduğu ihtimalini yaptığımız görüşmelerde bize aktarmıştır. Nicat Bey, o 8-9 Eylül 1922 gecesinin şahidi olan, Ahmed Cavad’ın Kardeş Kömeği Derneği faaliyetleri sırasında Ardahan’da tanıştığı Yüzbaşı Mürsel Ahıskalı’nın torunu Yazar Gevher DEMİRKAYA AKTAŞ’ın kaleme aldığı hatıralara ve konuyla ilgili onunla yapmış olduğu görüşmesine dayanarak bu bilgileri bizimle paylaşmıştır.

Mavi göllerin pek baygın İstanbul!

Kırık dala konmuş dün yavru bir kuş!

“O”ndan haber verdi, gözüüm yaşardı.

Gel, zavallı gönlüm, sorma ne olmuş?

Sorma ki, sevdiğim kimlere vardı?

Ah, ey solgun yüzlü, dalgın İstanbul!

Mavi göllerin pek baygın İstanbul!

Diyorlar, sevdiğin Kız Kulesi’nde,

Bakıyorken kırık rubab teline!

Uçuyorken şiirin sevdasında,

Bir yılan sarılmış ince beline!

Ah, ey solgun yüzlü dalgın İstanbul!

Mavi göllerin pek baygın İstanbul!

Ey yolum üstünde yükselen dağlar,

Gizli sevda için çırpınan deniz!

Yol verin, yol verin benim derdim var,

Kaybettim yolumu, kaldım kimsesiz!

Ah, ey solgun yüzlü, dalgın İstanbul!

Mavi gözlerin pek baygın İstanbul!

*Bu kalbimden kopan yanık bir feryat,
Çektiğim dertlerin tercümanı mı?
Yok mudur? kimseden gönlüme imdat,
Bu bahtsız sevdanın son zamanı mı?
Ah, ey solgun yüzlü, dalgın İstanbul!
Mavi göllerin pek baygın İstanbul!*

*Ya Rabb, bilmez miydin kalbimi sende,
Ki, kırdın sazımın canlı telini?
Doğuyorken yeni bir ümit bende,
Niçin meyus ettin Turan elini,
Ah, ey solgun yüzlü, dalgın İstanbul,*

Mavi göllerin pek baygın İstanbul! (Güzel, 2005: 58-60)

Türk dünyasının birliğini ve ebediliğini simgeleyen “Çırpınırdın Karadeniz” şiiri, millî ülkü olan Turan’ın yeniden kurgulanması ve şimdiye taşınmasıdır. Millî rüya olan Turan algısı, Karadeniz’in yaşatıcı ve birleştirici gücü ile ütopyik düzlemden fiziksel düzleme aktarılarak toplumsal bellekte kimlik oluşturur. Su simgesiyle yansıtılan yeniden doğuş, başlangıç noktası ile eşitlenerek ummana dönüştürülmek istenir. Su, şiirde ilk anlamını yitirerek alt toplumsal katmanlara taşınan anlamı ile de kutsal nesnenin muadili ya da onunla ilişki kurmanın aracı olur (Eliuz vd., 2016: 72).

*Çırpınırdın Gara deniz
Bakıp Türk’ün bayrağına!
“Ah!...” diyerdim hiç ölmezdim
Düşebilsem ayağına!*

*Ayrı düştüm dost elinden,
Yıllar var ki, çarpar sinen!..
Vefalıdır geldi, giden,
Yol ver Türk'ün Bayrağına!
İnciler dök, gel yoluna,
Sırmalar diz sağ-soluna!
Fırtınalar dursun yana,
Selam Türk'ün Bayrağına!
“Hamidiye” o Türk kanı!
Heç vaht bitmez onun şanı!
“Kazbek” olsun ilk kurbanı,
Heyran Türk'ün Bayrağına!
Dost elinden esen yeller
Bana şiir selam söylesin.
Olsun bizim bütün iller
Kurban Türk'ün Bayrağına!
Eğil Türk'ün Bayrağına!*

(Güzel, 2005: 54)

Tüm bunların yanında, Türk milleti ve Türk milliyetçiliğinin “Çırpınırdın Karadeniz” ile nasıl bütünleştiği sorgulanmalıdır? Bu yakınlığın nedenlerinin başında, Azerbaycan'a komşu illeri hatırlamak gereklidir ki bu iller, Azerbaycan Türkleriyle anılır. 1924 yılında Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Kars'a ziyarete gider. Atatürk'ü karşılamak için düzenlenen heyette o dönem Bakü'den göç etmiş bir çift de bulunmaktadır. Onlar o ortamda akordeon eşliğinde, ellerindeki mevcut müzik aletleriyle Atatürk'ün huzurunda

“Çırpınırdın Karadeniz”i bestesi ile beraber icra ederler. Türkiye Türklüğünün içerisinde “Çırpınırdın Karadeniz”, Üzeyir Hacıbeyli’nin bestesiyle ilk kez Atatürk’ün huzurunda okunur. Şairinin yazma psikolojisi, bestecisinin onu besteleme ruh hali ve Türkiye’de ilk defa büyük kurtarıcının huzurunda eserin icrası bu şekilde gerçekleşir. Bu temasın sonrasında yazılı ve basılı eserlerle iki devlet arasındaki geçmiş ve mevcut temasların çeşitli ilmî kitaplarda, gazete, dergi vb. kaynaklarda yer alması, akabinde teknolojinin ilerlemesi ile birlikte “Çırpınırdın Karadeniz” gibi bestelerin veya iki devlet arasında birlik ve beraberlik duygusunu pekiştirecek haber, etkinlik, ilmî toplantıların medyada görünür kılınması bu yakınlığın bir diğer sebebidir. Bunun yanında “Çırpınırdın Karadeniz” söz ve bestesine gelişen olaylar neticesine eklemeler de yapılmıştır. Örneğin;

*“Kafkaslardan aşacağız
Türklüğe şan katacağız
Türk’ün şanlı bayrağını
Turan ele asacağız
Azerbaycan bayrağını
Karabağ’da asacağız.”⁶*

sözleri 1991 yılında Ermenilerin, Dağlık Karabağ’ı işgal edişi üzerine söylenmiştir. Böylece eser güncel olaylara uyarlanarak medya vesilesiyle günümüze kadar popülerliğini korumuştur. Bu popülerlik “Çırpınırdın Karadeniz” bestesinin yazarının kim olduğuna dair soruları da beraberinde getirmiştir. Tüm bu gelişmeler ise Ahmed Cavad’a dair geniş kitlelere ulaşacak yeni projelerin önünü açmıştır.

Eser sonraki yıllarda Türk Sanat Müziğinde, Klasik Türk Musikisinde icracılar tarafından seslendirilmiştir. Nesrin Sipahi, Alaeddin Yavaşca, Kutlu Payaslı, Hüner Coşkuner, Selma Geçer, Mustafa Sağyaşar, Ahmet Çağan,

⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=PUCNcS9JUso>

TRT Türk Sanat Müziği korusu sanatçıları eserin Türkiye’de dinlenmesini sağlayan icracılardan birkaçıdır. Bu eser 1924’te Atatürk’e tanıtıldıktan sonra, 3 Mayıs 1944’de Türkiye’de, Türk milliyetçisi olduğu için Ahmet Cavad gibi muamelelere maruz kalan Alparslan Türkeş, Hüseyin Nihal Atsız ve arkadaşları ile tüm Türk milliyetçisi gençlerin marşı haline gelmiştir.

4. Sonuç ve Öneriler

Türk kültür ve medeniyeti, tarihî derinlik ve coğrafi saha bakımından araştırma ve inceleme alanı olarak geniş bir çerçevede ele alınmaktadır. Sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel kurum, yapı ve unsurlarıyla Türk dünyası olgusu geçmişten bugüne uzanmıştır. Bu bağlamda, eski dünya olarak bilinen Asya kıtasının büyük bölümünde farklı Türk topluluklarının tarihin her döneminde varlık göstermesi, özellikle 18. yüzyıldan itibaren Türklerin yaşadığı coğrafyaları ekonomik ve askeri savaş alanı haline getirmiştir. Batı ve Doğu emperyalizminin mücadele ve güç paylaşımı alanlarından birisi olan Türk dünyası coğrafyası, pek çok acının da yaşandığı bir alandır. Sanayi Devrimi sonrası Batının hammadde ve insan kaynakları için Osmanlı coğrafyasından başlamak üzere doğuya yönelmesi, Rusya’nın da benzer politikalara girişmesine yol açmıştır. Tarihsel süreçte de bir emperyalist güç olarak Osmanlı Devleti ve Türk dünyasının diğer bölgeleriyle devamlı mücadele halinde olan Rusya, 18.-19. yüzyılda ideolojik bir motivasyonla hareket etmiş ve asimilasyon politikalarına girişmiştir.

Batı Türklüğünün en büyük siyasi teşekkülü olan Osmanlı Devleti, Avrupa ve Rusya’da yaşanan gelişmelere paralel olarak, benzer çalkantı süreçlerini yaşamış ve dağılma öncesi çıkış yolları aramıştır. Bu süreçte bir yandan askerî ve sanayi alanlarında yenileşme çabaları sürerken bir yandan da Fransız İhtilali sonrası ortaya çıkmış olan fikir akımlarını kendi içerisinde tartışmış ve devletin devamlılığı noktasında bir yol aramıştır. Osmanlı bürokrasisi ve aydınının bu arayışlarına, Türk dünyasının diğer coğrafyalarındaki aydınlar da destek olmuştur. Başta alfabe olmak üzere kültür, siyaset ve medeniyet tartışmalarında özellikle Rusya ve Azerbaycan’daki Türkçü fikir adamlarının etkisi görülür. Söz konusu birikim

Osmanlı'nın dağılmasıyla birlikte kurulacak olan Cumhuriyet kadrolarının şekillenmesine de alt yapı oluşturmuştur. Gaspıralı İsmail'in "dilde, fikirde, işte birlik" şeklinde çizdiği yol haritası, bütün Türk dünyasında esas alınmıştır.

Ahmed Cavad Ahundzade, bir fikir ve aksiyon insanı olarak bu sürecin örnek Türk dünyası aydınlarından birisidir. Onun ortaya koyduğu fikir ve edebiyat eserleri, Azerbaycan ve Türkiye arasında "iki devlet, bir millet" anlayışının önemli göstergeleri olmuştur. Ahmed Cavad, Ziya Gökalp'ın Turan ülküsünü ve bu ülkü adına faaliyetlerini yaşadığı dönemde, fiilen Türkiye coğrafyasında yaşayan Türklere, Kafkas Savaşı'nda yardım ederek, fikrî anlamda da Sovyet baskısının en yoğun döneminde "Çırpınırdın Karadeniz", "Susmaram", "Göy Göl" gibi şiirleri kaleme alarak göstermiştir. Bugün Türk coğrafyasında yaşayan bizlere düşen görev ise irfan meclisindeki kadim medeniyeti birleştiren, ilimle irfanın birlikteliğinden doğup medeniyet ufkunda yeni bir güneş gibi doğmak için Ahmed Cavadların manevi mirası üzerinde yol almaktır.⁷

Tarihî olay, şahsiyet ve dönemlerin yazılı edebiyatın yanı sıra görsel kültüre de aktarılması toplumsal hafızanın diri tutulmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda Ahmed Cavad nezdinde dönemin yaşanan olaylarının, Cavad'ın hayatı ve eserlerinin elektronik/dijital kültür ortamıyla buluşturulması büyük önem taşımaktadır. Hazırlanacak olan belgesel, sinema filmi ve Ahmed Cavad'ın şiirlerinin güncel besteci ve yorumcular tarafından icra edilmesi kitlesel farkındalığı arttıracaktır. Ahmed Cavad, tarihin kendisine verdiği sorumluluğu yerine getirmiş ve bunun bedelini canını feda ederek ödemiştir. Cavad öldürülmüş de olsa onun ruhu, bugünkü Karabağ'ın işgalden kurtuluşuna ve Türkiye ile Azerbaycan arasındaki "iki devlet bir millet" düşüncesine hizmet ermeye devam etmektedir.

⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=NLFfdnsd1ew> (Erişim Tarihi: 18.04.2022)

KAYNAKÇA

Akçura, Y. (1976). *Üç Tarz-ı Siyaset*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ersoy, R. (2021). “Ortak Gelecek Oluşturma Bağlamında Türk Dünyası Folklorunu Uygulamalı Çalışmak Üzerine Bazı Görüş ve Düşünceler”. *Türk Kültür Dünyası*, s. 106-112, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Buran, A. (2010). *Kurşunlanan Türkoloji*. Ankara: Akçağ Yayınevi.

Eliuz, Ü., Elif Ö. G. (2016). “Mitten Anlama: Çırpınırdın Karadeniz Şiirini Gösterebilimsel Açıdan Okuma” *KAREN*, 2(2), s. 64-78.

Güzel, K. (2005). *Ahmet Cavad’ın Hayatı, Eserleri ve Edebi Şahsiyeti*. Qafqaz Üniversitesi Bilimler Enstitüsü. TDE ADB, Yüksek Lisans Tezi, Bakü.

Kafesoğlu, İ. (1997). *Türk Millî Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Kaymak, E. (1993). *Sultan Galiyev ve Sömürgeler Enternasyonalı*. İstanbul: İrfan Yayınevi.

Ortaylı, İ. (2017) *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Said, E. W. (2020). *Şarkiyatçılık*. İstanbul: Metis.

Tan, N. (2012). “Azerbaycan’ın Millî Şairi Ahmed Cavad 120 Yaşında”. *Türk Dili*, s. 70-76.

Turan, O. (2021). *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkuresi Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Yıldırım, İ. M. (2021). “Azerbaycan Millî Şairi Ahmet Cavad’ın Şiirlerinde Türkiye”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 10(1), s. 179-191.

<https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=2574> (Erişim Tarihi: 18.04.2022)

<https://ahmedcavad.tr.gg/Hayat%26%23305%3B.htm> (Erişim Tarihi: 18.04.2022)

<https://www.netyazi.com/cirpinirdi-karadeniz/> (Erişim Tarihi: 8.04.2022)

<https://www.yeniakit.com.tr/haber/cirpinirdin-karadeniz-siirinin-oykusu-257030.html> (Erişim Tarihi: 18.04.2022)

<https://www.youtube.com/watch?v=PUcNcS9JUSo> (Erişim Tarihi: 23.04.2022)

<https://www.youtube.com/watch?v=NLFfdnsd1ew> (Erişim Tarihi: 18.04.2022)